

AGNIESZKA PRZYWARA – RZESZÓW

PIEŚNI I INNE FORMY ŚPIEWANE KU CZCI ŚW. JÓZEFA JAKO WYRAZ KULTU

Trudno sobie dziś wyobrazić sprawowanie obrzędów liturgicznych i pozaliturgicznych, w których nie występowałyby dobrane tematycznie pieśni. Przeważająca ilość nabożeństw i spotkań eucharystycznych zawsze jest ubogacana tą formą muzyczną, która włącza wszystkich uczestników świętego zgromadzenia we wspólny udział. Pieśń wykonywana przez wiernych daje silne poczucie wspólnoty i dopomaga do głębszego przeżycia tego, co dzieje się w czasie Mszy świętej bądź nabożeństwa.

Polska pieśń kościelna jest postrzegana jako bardzo ważny element w dziejach polskiej kultury religijnej, gdyż rozwijając się przez wieki, spełniała i spełnia nadal określoną rolę nie tylko na płaszczyźnie wiary, ale i w życiu literackim, muzycznym i społecznym narodu. Dzięki pieśni kościelnej w wielu przypadkach został zachowany język ojczysty jak również świadomość i tradycja narodowa¹.

Pochylając się na zagadnieniu pieśni kościelnych, warto zaznaczyć, czym jest pieśń w ogólności. Według literatury fachowej pieśnią określa się utwór wokalny z lirycznym tekstem. Uszczegółowiając definicję pieśni religijnej, należy dodać, iż

AGNIESZKA PRZYWARA – magister bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, pracownik Biblioteki Instytutu Teologiczno-Pastoralnego i Wyższego Seminarium Duchownego w Rzeszowie. Zajmuje się informacją naukową oraz bibliologią. Od 2021 członek redakcji rocznika „Resovia Sacra”. ORCID: 0000-0002-8499-4334. Kontakt: agn.przywara@gmail.com.

1. S. Garnczarski, *Początki polskiej pieśni kościelnej i jej tematyka*, „Tarnowskie Studia Teologiczne”, 35 (2016), nr 1, s. 177.

jest to tekst religijny podany w języku narodowym, zachowujący chrześcijański charakter, najczęściej o stroficznej budowie, z melodią nadającą się do śpiewu grupowego. Inaczej mówiąc, jest to utwór słowno-muzyczny, zapisany w języku narodowym, służący do śpiewania przez wspólnotę. Ważnym aspektem jest także to, że pieśni religijne dopuszczone do zastosowania w liturgii muszą mieć odpowiednią aprobatę władz kościelnych². Co do tekstów tego typu, to powinno zwracać się uwagę na to, aby były stosunkowo proste, bez literackich zawiłości, choć zawierające niekiedy pewne analogie, przenośnie i inne figury poetyckie, lecz o niezbyt skomplikowanych pojęciach. Głównym zadaniem pieśni ma być wyrażenie przez tekst prośb, dziękczynienia, chwały, skargi czy przepraszania. Wiele z nich może pełnić funkcję parenetyczną, czyli zachęcać do dobra i przestrzegać przed złem. Treść powinna się zasadzać na odniesieniach do Biblii i nauczania Kościoła, zaś elementem głównym winno być podkreślenie relacji do Boga. Sprawą zasadniczą jest także przystępność tekstu, ale bez prymitywnych i śmiesznych nawiązań oraz jego zrozumiałość wyrażona dobrym i poprawnym językiem. Tekst nie może być też tylko wierszowaną teologią albo wyłącznie bogatą poezją fałszującą założenia teologiczne³. Również co do melodii wypracowano pewne założenia. W pieśniach o charakterze religijnym winna się ona odznaczać powagą, swoistą płynnością i naturalnością. Rozpiętość melodii powinna zamykać się w jednej oktawie. Pieśni tego typu mogą nawiązywać do tonalności chorału gregoriańskiego. Także rytmiczność tych utworów najczęściej jest jednolita i umiarkowana, choć dopuszcza się rytm żywszy (kolędy) lub marszowy (hymny)⁴.

Najwcześniejsze wzmianki dotyczące polskich pieśni kościelnych sięgają XIII wieku. Wtedy to bowiem zaczęły pojawiać się pieśni w języku polskim. W tamtym okresie należy też upatrywać źródeł, z których polskie pieśni religijne się wywodzą. Jednym z nich jest bezsprzecznie śpiew gregoriański w swych schyłkowym wymiarze. Obok wzorca chorałowego wymienia się też pozaliturgiczne monodie występujące w widowiskach pasyjnych, procesjach związanych z wielkopostnymi obrzędami, dramatach liturgicznych czy w teatralnych historiach o świętych. Innym źródłem wskazywanym jako podstawa powstania polskiej pieśni religijnej są modlitwy pacierzowe, pierwotnie recytowane wspólnie, a później śpiewane w języku polskim przed lub po kazaniu. Sporna jest natomiast kwestia dotycząca tego, czy źródłem polskich pieśni nabożnych jest tzw. *kierlesz*, czyli

2. S. Ziemiański, *Pieśni i piosenki religijne*, w: *Polska muzyka religijna : między epokami i kulturami*, Katowice 2006, s. 117.
3. Zob. K. Mrowiec, *Problematyka wartościowania pieśni kościelnych*, „Zeszyty Naukowe KUL”, 1 (1978), s. 63.
4. P. Wiśniewski, *Pieśń religijna, pieśń kościelna*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 15, Lublin 2011, kol. 533.

krótkie zawołanie modlitewne, połączone z *Kyrie eleison*, recytowane podczas procesji⁵.

Pierwsze pieśni nabożne w wykonaniu ludu pojawiły się na przełomie XIII i XIV wieku, kiedy to pieśni w języku polskim były śpiewane w czasie obrzędów rezurekcyjnych. Tezę tę badacze opierają na podstawie zapisu procesji rezurekcyjnej w zaginionym w czasie wojny *Ordinale plockim*, gdzie zaznaczono udział ludu⁶. Oczywiście, proces wdrażania polskich tekstów był długi i żmudny, a rozpoczął się pierwotnie od modlitw odmawianych w języku narodowym, przekształconych z czasem we wspólny śpiew. Początkowo językiem głównym była łacina, więc i treści zawarte w obrzędach religijnych były w tym języku zapisane i przekazywane. Prostemu ludowi sprawiało to zapewne trudność, stąd można upatrywać, że pierwsze pieśni nabożne najczęściej były tłumaczeniami lub parafrazami hymnów łacińskich. Na bazie tego wykształcał się język polski, także literacki. Kolejnym aspektem rozwoju pieśni kościelnej było zapotrzebowanie wiernych na treści w języku dla nich zrozumiałym. Duża grupa osób uczestniczących w nabożeństwach była, z racji swego stanu, odcięta od źródeł wiedzy i studiów, stąd zrodził się naturalny wymóg przystosowania treści obrzędowych do ich poziomu znajomości językowej⁷.

Jak już wspomniano, najstarsze polskie pieśni nabożne pochodzą z końca XIII stulecia. Sztandarowym przykładem jest niewątpliwie *Bogurodzica*, której dwie pierwsze zwrotki powstały właśnie na przełomie wieków. Później modyfikowana, ubogacana o kolejne strofy, zatraciła charakter pieśni rycerskiej, stając się kościelną. Z tego okresu pochodzą także najwcześniejsze pieśni pasyjne. Jednak najwcześniej do liturgii dopuszczono pieśni w języku polskim z okresu wielkanocnego. Wiek XV przyniósł dalszy rozwój pieśni religijnej. Coraz częściej też kaznodzieje kościelni w swoje przepowiadanie wplatali różne pieśni o nabożnych treściach⁸. W tym okresie wciąż dominują pieśni wielkanocne, ale zaczynają się pojawiać także pieśni o tematyce bożonarodzeniowej i pasyjnej. Owe pieśni rozwijają się głównie w środowisku bernardyńskim i franciszkańskim. W połowie XV stulecia powstały też rotule, czyli zbiory pieśni na Boże Narodzenie zapisane w języku łacińsko-polskim. Oprócz tych pieśni zaczynają pojawiać się teksty poświęcone osobie Ducha Świętego, Bożemu Ciału, Najświętszej Maryi Pannie oraz świętym Pańskim⁹.

5. W. Kałamorz, *Zarys dziejów jednogłosowej polskiej pieśni kościelnej*, w: *Wielcy Polacy : perły kultury narodowej*, red. J. Marciak-Kozłowska, Warszawa 2017, s. 2.

6. T. Sinka, *Polska pieśń w liturgii*, „*Nasza Przeszłość*”, 60 (1983), s. 246.

7. S. Garnczarski, *Początki polskiej pieśni kościelnej i jej tematyka*, s. 180-181.

8. Celował w tym bł. Władysław z Gielniowa (ca 1440-1501), autor wielu pieśni i wierszy o tematyce religijnej. Zob. P. Wiśniewski, *Pieśń religijna, pieśń kościelna*, kol. 532.

9. S. Garnczarski, *Polska pieśń adwentowa w drukach od XVII do XX wieku*, cz. 1: *Opracowanie zebranych źródeł*, Tarnów 2014, s. 242-243.

Okres renesansu zaznaczył się silnymi wpływami humanizmu i reformacji. Wszystkie pieśni są utworami nie tylko literackimi, ale i muzycznymi i w związku z tym podlegają prawom zarówno rozwojowym, jak i prądom kulturowym. Humanizm zostawił swój ślad w warstwie językowej, przekształcając język polski w literacki, a większość tekstów w literaturę narodową. Najwyższym osiągnięciem tej literatury stała się liryka, która była najliczniej reprezentowana przez pieśni nabożne. Pieśni tego okresu charakteryzują się nie tylko nacechowaniem modlitewnym, ale i swoistym liryzmem, oddającym ludzkie odczucia. W dobie XVI wieku powstało najwięcej pieśni bożonarodzeniowych i maryjnych. Wiązało się to ze wzrostem kultu Matki Bożej i Dzieciątka Jezus. Natomiast reformacja wywarła swój wpływ na coraz liczniejsze pieśni zapisywane w języku polskim, jak również pojawienie się elementów pewnej ludowości, zwłaszcza w tkance melodycznej, dzięki której miał się rozszerzyć społeczny krąg wykonawców i odbiorców tej muzyki. Pogłębiła się także troska o przystępność i zrozumiałość polskich pieśni nabożnych¹⁰.

Kolejne dwa wieki przynoszą wyraźniejsze zaznaczenie obecności pieśni w czasie liturgii. Zostało to usankcjonowane prawnie poprzez dekrety kilku synodów z tamtego okresu. Nowe pieśni powstawały głównie w ośrodkach zakonnych, takich jak karmelitańskie, dominikańskie czy benedyktyńskie, gdzie zachowały się w rękopiśmiennych kancjonałach. Dominowały pieśni wielkopostne, eucharystyczne, maryjne i kolędy. Na tematykę pieśni z XVII wieku miały wpływ upowszechniające się coraz mocniej m. in. objawienia Małgorzaty Marii Alacoque. Stąd silny rozwój pieśni nie tylko eucharystycznych, ale i poświęconych czci Najświętszego Serca Pana Jezusa¹¹. Charakterystycznym zjawiskiem doby oświecenia były pieśni mszalne¹², zwane także mszami polskimi. Cechowały je wysokiej wartości teksty oraz bardzo profesjonalne melodie. Ich rozpowszechnianie miało związek z dążeniem do ułatwienia ludowi czynnego uczestnictwa w liturgii. Pieśni te były pisane w języku polskim, w oparciu o łaciński tekst *ordinarium missae*¹³.

Koniec wieku XVIII i początek XIX zbiegły się z silnym wzrostem świadomości narodowej. Niewola, w jakiej znajdowali się Polacy, skutkowałą nakierowaniem się na Boga. Zaczęły powstawać pieśni pełne ufności i nadziei na odrodzenie i wyzwolenie Ojczyzny. Z tamtego okresu pochodzą jedne z najpiękniejszych polskich pieśni nabożnych autorstwa Franciszka Karpińskiego, Alojzego Feliń-

10. T. Sinka, *Polska pieśń w liturgii*, s. 257-258.

11. W. Kałamarz, *Zarys dziejów jednogłosowej polskiej pieśni kościelnej*, s. 6-7.

12. Szerzej na temat polskiej pieśni mszalnej zob. B. Bielawska, *Polska pieśń mszalna do 1914 r.*, w: *Studia z dziejów liturgii w Polsce*, Lublin 1980, s. 117-202.

13. T. Sinka, *Polska pieśń w liturgii*, s. 266.

skiego czy ks. Karola Antoniewicza. Teksty pisane pod wpływem tęsknoty za wolnością towarzyszyły wielu wygnańcom. Również muzyka wychodziła spod kompozycji wielkich twórców. Melodie do pieśni układali m. in. Józef Elsner, Stanisław Moniuszko, Feliks Nowowiejski, Władysław Żeleński. Również w tym czasie popularne były msze polskie, które w dobie niewoli narodowej nabrały także charakteru patriotycznego, czyli służyły do zachowywania języka ojczystego. Wiek XIX był czasem silnego upowszechniania się pieśni kościelnej. Wydawano wówczas zbiory pieśni w postaci śpiewników, w których publikowano nie tylko teksty, ale i zapisy nutowe poszczególnych pieśni¹⁴.

Rozwój myśli teologicznej Kościoła, objawienia zatwierdzone przez władze kościelne, nowe święta ustanawiane przez papieży spowodowały poszerzenie się tematyki pieśni religijnych. Również powszechność różnych nabożeństw maryjnych, pasyjnych, ku czci świętych pańskich miała duży wpływ na pojawianie się nowych tekstów. Wraz z upływem czasu religijna baza pieśniowa wciąż się rozrasta, nie jest to bowiem w żaden sposób temat zamknięty¹⁵.

Polska pieśń religijna, kształtująca się przez wieki, spełniała i spełnia kilka funkcji. Najważniejszą z nich jest funkcja kultyczna, czyli oddanie czci Bogu bądź świętym pańskim przez śpiewającą wspólnotę. Obok tej funkcji pojawia się kolejna, ściśle związana z pierwszą, gdyż religijna treść wykonywana przez człowieka była i jest przez niego przyjmowana, formując go równocześnie. Większość pieśni kościelnych współgra z naukami głoszonymi przez Kościół, dzięki czemu stają się swoistymi katechezami. Było to bardzo widoczne zwłaszcza w pierwszych wiekach zaistnienia polskiej pieśni nabożnej. Równie duże znaczenie pieśń kościelna ma w byciu swoistym nośnikiem tradycji nie tylko religijnych, ale i narodowych. Bardzo często teksty tych pieśni wpływały na zachowanie i formowanie języka. Nie można też pominąć roli, jaką spełniały przy polonizacji liturgii eucharystycznej. Pieśń nabożna, towarzysząca od wieków ludowi Bożemu, dawała mu poczucie tożsamości narodowej i religijnej. Ubogacała pobożność i była jej wyrazem. Pouczała i formowała postawy chrześcijańskie i przede wszystkim stawiała się spoiwem dla wspólnoty, która ją wykonywała¹⁶.

Upływający czas, zmiany w obszarze kulturowym, rozwój nauk teologicznych miały swoisty wpływ na poszerzenie się tematyki polskich pieśni kościelnych. Zawsze jednak były to treści pobudzające działania modlitewne. Intencją bowiem

14. Najsłynniejszym śpiewnikiem, który jest wciąż wznawiany, jest śpiewnik autorstwa ks. Jana Siedleckiego. Wniósł on największe zasługi w rozpowszechnianiu polskiej pieśni kościelnej. Do czasów obecnych miał już 41 wydań. Zob. W. Kałamarz, *Zarys dziejów jednogłosowej polskiej pieśni kościelnej*, s. 7-9.

15. Tamże, s. 9-10.

16. Z. Wit, *Źródła polskich pieśni nabożnych*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 1982, z. 3, s. 210, 215.

pojedynczych osób/wspólnot śpiewających pieśni było i jest zwracanie się do Boga bądź świętych Pańskich w aktach dziękczynienia, uwielbienia, prośby, skruchy. Stąd też można śmiało stwierdzić, iż pieśni nabożne, śpiewane podczas ceremonii sakralnych są wysoko wartościowaną formą modlitwy. Śpiew stanowi bowiem najpełniejszy wyraz oddawania Bogu czci¹⁷. Pojawianie się nowych świąt oraz rozwój kultu wielu świętych Kościoła katolickiego znajdowały swój oddźwięk w powstawaniu nowych pieśni religijnych, które stawały się nie tylko wyrazicielkami przeżyć religijnych wiernych, ale także ewoluowały wraz z rozwijającym się językiem i sposobem myślenia ówczesnego człowieka¹⁸.

Pośród utworów poświęconych kultowi świętych Pańskich znajduje się wielce bogaty dorobek liryczno-muzyczny związany z osobą świętego Józefa. Dotyczy to zarówno twórczości słowno-muzycznej, jak i stricte poetyckiej¹⁹. Liturgiczny kult Opiekuna Najświętszej Rodziny sięga końca VIII stulecia, lecz dość długo nie wychodził on poza krąg duchowieństwa. Wierni Kościoła katolickiego szerzej z osobą Cieśli z Nazaretu zaczęli się stykać dopiero od wieku XV, kiedy to papież Sykstus IV święto św. Józefa ustanowione na 19 marca wprowadził w całym Kościele (1480 r.), Pius V w roku 1568 formularze związane z tym świętem wprowadził do brewiarza, a w 1570 r. do mszału. W 1621 r. papież Grzegorz XV święto z 19 marca ogłosił jako obowiązkowe, a Pius IX ogłosił św. Józefa Patronem Kościoła, przez co święto to z lokalnego i obchodzonego bardziej prywatnie stało się świętem oficjalnym. W Polsce kult św. Józefa rozwijał się porównywalnie jak w całym Kościele Zachodnim. Początkowo skupiał się czterech diecezjach (wrocławskiej, krakowskiej, wrocławskiej i gnieźnieńskiej), lecz z czasem rozszerzał się na kolejne obszary²⁰. Głównym świętem związanym z kultem św. Józefa było to z 19 marca, lecz św. Patron zaczynał coraz mocniej odbierać cześć od wiernych, co skutkowało pojawieniem się kolejnych świąt ku Jego czci, głównie w XVII i XVIII wieku, kiedy nastąpił najsilniejszy rozkwit kultu św. Józefa. Jednym z takich bardzo popularnych świąt było Święto Opieki św. Józefa, początkowo

17. K. Ożóg, *Polskie pieśni religijne : aspekty językowe i kulturowe*, Rzeszów 2022, s. 31.

18. Z. Mrowiec, *Z problematyki polskiej pieśni kościelnej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 1959, nr 3, s. 305-306.

19. Odnośnie poezji polskiej poświęconej św. Józefowi zob. E. Stolarek, *Święty Józef w poezji polskiej*, w: *Duchowość św. Józefa z Nazaretu*, red. M. Chmielewska, Lublin 2003, s. 255-276; tejsze, *Obraz słowem malowany : św. Józef w poezji polskiej*, Kalisz 2004; tejsze, *Człowiek wielkiego zawierzenia: Święty Józef w poezji polskiej*, „Kaliskie Studia Teologiczne”, 4 (2005), s. 65-77; A. Przywara, *Komu święty Józef patronem tego lęk nie zmiecie : poetycka twarz św. Józefa z Nazaretu w oparciu o poezję polską*, w: *Sanktuarium św. Józefa w Rzeszowie-Staromieście*, red. M. Trawka, B. Walicki, S. Zych, Rzeszów-Kolbuszowa 2022, s. 59-70.

20. T. Sinka, *Kult świętego Józefa w Polsce : (rys historyczny)*, „Studia Paradayskie”, 2 (1987), s. 312-314.

obchodzone w kręgach karmelitańskich. Bardzo szybko pojawiło się w Polsce, gdzie bractwa św. Józefa przyjęły je jako swoje święto patronalne. W roku 1847 papież Pius IX zatwierdził to święto i polecił obchodzić je w całym Kościele. Święto to zniknęło, gdy Pius XII ustanowił uroczystość Świętego Józefa Rzemieślnika obchodzoną 1 maja²¹.

Nie były to wszystkie święta, jakie wiązały się z kultem Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny. Z zapisów w modlitewnikach polskich z XVII i XVIII wieku wynika, że pobożność ludowa czciła św. Józefa we wspomnieniach: Zaślubin św. Józefa z NMP, Ucieczki św. Józefa z Najświętszą Rodziną do Egiptu, Znalezienia 12-letniego Pana Jezusa w świątyni, Śmierci św. Józefa czy Oczekiwania przez Maryję i Józefa narodzin Zbawiciela świata²². Wspomniana pobożność ludowa poświęcona kultowi św. Józefa wiązała się z różnymi przejawami zewnętrznymi, na które oprócz nadawania imienia Józef dzieciom na chrzcie, zakładania bractw, wznoszenia świątyni i ołtarzy pod jego wezwaniem, kultu wizerunków, składało się także wiele nabożeństw odprawianych ku czci Ciesli z Nazaretu. Mnogość owych nabożeństwa świadczy o tym, iż wierni bardzo chętnie szukali wsparcia i pomocy u tego wielkiego Patrona²³. W skład nabożeństw ku czci św. Józefa wchodziły różne modlitwy (m. in. godzinki czy różaniec), litanie i pieśni. Te ostatnie występowały w bardziej uroczystych formułach, służyły uświetnianiu i ożywianiu nabożeństwa, a także swoimi treściami pogłębiały i rozszerzały kult Opiekuna Świętej Rodziny. Popularność coraz liczniejszych pieśni znajdowała swój wyraz w tym, iż coraz częściej pojawiały się w śpiewnikach i modlitewnikach²⁴.

Najstarsze śpiewane teksty jednogłosowe ku czci św. Józefa w Polsce to *Godzinki o św. Józefie*²⁵, które rozwijały się w pierwszej połowie XVII wieku. Do ich rozpowszechnienia przyczyniły się środowiska karmelitańskie. *Godzinki* występowały w co najmniej dziecięciu wariantach, z czego najbardziej znane były te pt. *Officium Josepha Patryarchy y Oblubieńca Najświętszej Panny*, propagowane przez Bractwo św. Józefa działające przy krakowskim klasztorze karmelitów bosych. Najstarsze godzinki poświęcone czci Ciesli z Nazaretu, ukazały się drukiem w roku 1645 w oficynie wydawniczej Andrzeja Piotrkowczyka. O popularności tej właśnie wersji świadczy częstotliwość pojawiania się jej w ówczesnych i póź-

21. Tegoż, *Z dziejów kultu świętego Józefa w Polsce*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 52 (1999), z. 2, s. 144-145.

22. W. Rozynkowski, *Z dziejów kultu św. Józefa*, „Kaliskie Studia Teologiczne”, 2005, s. 116.

23. T. Sinka, *Z dziejów kultu świętego Józefa w Polsce*, s. 149-151.

24. Tegoż, *Kult świętego Józefa w Polsce*, s. 327.

25. Godzinki to nabożeństwo wotywnie zbudowane na wzór oficjum kościelnego o nieskomplikowanym układzie poetyckim i jasnej strukturze stylowej, poświęcone czci Trójcy Przenajświętszej, a także Matki Bożej i świętych Pańskich. Szerzej zob. J. Kopeć, *Godzinki*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 1238-1241.

niejszych modlitewnikach²⁶. Kolejny wariant godzinek pojawił się w roku 1687, ale nie budził takiego zainteresowania, jak te poprzednie. Niemniej obie wersje mają ogromne znaczenie dla historii pieśni ku czci św. Józefa, gdyż ich hymny z czasem stały się odrębnymi utworami i dziś są, obok pieśni z 1660 r. autorstwa Adama z Konarzewa pt. *Witaj Ojczy Stwórcy swego*, uznawane za najstarsze pieśni jednogłosowe poświęcone temu Wielkiemu Patronowi²⁷. Do mniej rozposzechnionych godzinek ku czci św. Józefa należą też takie, które były związane z różnymi świętami dotyczącymi osoby Opiekuna Syna Bożego. I tutaj można wymienić m. in. *Godzinki o Zaślubinach świętego Józefa z Najświętszą Maryją Panną*, *Godzinki na uroczystość Opieki świętego Józefa*, *Godzinki na tajemnicę ucieczki świętego Józefa z Jezusem i Maryją do Egiptu* i inne²⁸.

Kolejną formą słowno-muzyczną przyczyniającą się do rozszerzania kultu św. Józefa były teksty litanijne. Modlitwy w tej formie to rodzaj prośb kierowanych do Boga, Jezusa Chrystusa, Najświętszej Maryi Panny czy świętych. Charakteryzują się tym, że składają się z licznych wezwań wypowiedzianych najczęściej w postaci dialogu. Litanie są szczególnym rodzajem modlitwy i towarzyszą człowiekowi w przeróżnych sytuacjach życiowych. Litanie do poszczególnych świętych w Kościele zachodnim pojawiły się głównie tam, gdzie rozwijał się konkretny kult. Najmocniej ten gatunek rozwinął się w XVII i XVIII wieku. Dobrym i charakterystycznym przykładem dla tego rodzaju modlitwy są właśnie litanie do św. Józefa²⁹.

Pierwsze litanie poświęcone Opiekunowi Dzieciątka Jezus pojawiły się w XVI stuleciu. Jednak ich czas rozkwitu przypada na drugą połowę XVII wieku. Wiązało się to z powstawaniem licznych bractw św. Józefa, głównie z inicjatywy wspólnot karmelitańskich i franciszkańskich. Najwięcej litanii pochodzi z terenów Włoch, Francji i Hiszpanii³⁰. W Polsce litanie poświęcone osobie Ciesli z Nazaretu pojawiły się także w drugiej połowie XVII wieku, kiedy to karmelici bosi zaczęli zakładać bractwa św. Józefa i w związku z tym zaistniało zapotrzebowanie na teksty modlitewne w języku polskim. Pierwsza litania ku czci św. Józefa została przetłumaczona na język polski i opublikowana w roku

26. D. Kwiatkowski, *Święty Józef – Patron Kościoła naszych czasów: waloryzacja kultu św. Józefa w Diecezji Kaliskiej w świetle soborowego i posoborowego nauczania Kościoła*, Poznań 2011, s. 310-311.

27. Zob. T. Sinka, *Najstarsze pieśni nabożne ku czci świętego Józefa*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne”, 19 (1976), s. 330-338.

28. D. Kwiatkowski, *Święty Józef*, s. 311.

29. Ł. Kutrowski, *Twórczość wielogłosowa ku czci świętego Józefa w muzykaliach krzeszowskich z XVIII wieku : studium źródłowo-muzykologiczne*, Wrocław-Legnica 2020, s. 98.

30. R. Gauthier, *Litanie o świętym Józefie w XVII wieku*, „Ateneum Kapłańskie”, 78 (1986), t. 107, z. 2-3, s. 310-313.

1650. Litanie dla członków polskich bractw wzorowane były na tekstach tzw. Modlitewnika z Gandawy wydanego po raz pierwszy w 1609 lub 1610 roku³¹. Oficjalna, pierwsza aprobata Stolicy Apostolskiej dla litanii do św. Józefa ukazała się w roku 1601 i nakazywała używanie tekstów jedynie zatwierdzonych przez Kościół³². Możliwość powszechnego odmawiania/śpiewania litanii do św. Józefa pojawiła się dopiero w roku 1909, kiedy to papież Pius X zatwierdził tekst tej modlitwy w formie praktykowanej do dziś³³.

O bogactwie litanii do św. Oblubieńca Maryi Panny świadczą zachowane do dziś w zbiorach pocysterskiego opactwa w Krzeszowie odpisy tych modlitw w wielogłosowym opracowaniu. Są to: *Litaniae de Sancto Josepho ex C* autorstwa o. Amandusa Ivanschiza, skomponowana najprawdopodobniej pomiędzy rokiem 1743 a 1758, z tekstem dopisanym później, około roku 1774³⁴, *Litaniae de Sancto Josepho ex C* autorstwa brata Stephana Sailera z roku 1775³⁵, *Litanie ex D de Sancto Josepho* napisana przez Eustachiusa Wagnera najprawdopodobniej około roku 1761³⁶. Prócz wymienionych litanii w krzeszowskich muzykaliach znajdują się jeszcze dwie o nieustalonym autorstwie: *Lytaniae de Sancto Josepho* z 1766 r. oraz *Lytaniae ex D de Sancto Josepho* datowana na lata pomiędzy rokiem 1760 a 1770³⁷.

W zbiorach opactwa zachowały się także inne formy słowno-muzyczne związane z kultem św. Józefa. Warte uwagi są dwie kompozycje. Pierwsza to hymn ku czci Świętego Oblubieńca Bogarodzicy, nieznanego autorstwa pt. *Salve Pater Salvatoris*, pochodzący najprawdopodobniej z XVI wieku. Zachowany tekst wskazuje, iż jest to adaptacja hymnu *Salve Mater Salvatoris*, napisanego przez opata Adama od św. Wiktora z Paryża. Hymn poświęcony św. Józefowi podkreśla najważniejsze aspekty życia Ciesli z Nazaretu, czyli jego dziewicze zaślubiny, ojcostwo i opiekę nad Świętą Rodziną. Hymn kończą zwrotki nawiązujące do prośb o wstawienictwo i przemożną opiekę, zwłaszcza w godzinie śmierci³⁸. Warstwa muzyczna to wielogłosowe opracowanie w tonacji głównej C-dur, na czterogłosowy chór mieszany. Nie ma jednak pewności co do składu instrumentalnego, lecz według

31. Tamże, s. 311, 314.

32. Tamże, s. 315.

33. D. Galanciak, *Kult św. Józefa na podstawie współczesnych modlitewników*, „Sympozjum”, 25 (2021), nr 1, s. 188.

34. Zob. A. Ivanschiz, *Litaniae de S. Josepho*, oprac. Ł. Kutrowski, Krzeszów 2021.

35. Zob. S. Sailer, *Litaniae se Sancto Josepho ex C*, oprac. Ł. Kutrowski, Krzeszów 2021.

36. Zob. E. Wagner, *Lytaniae ex D de Sancto Josepho*, oprac. Ł. Kutrowski, Legnica-Krzeszów 2020.

37. Zob. Ł. Kutrowski, *Twórczość wielogłosowa*, s. 110-117.

38. Ł. Kutrowski, *Twórczość wielogłosowa*, s.154-155. Zob. też. Anonimus, *Salve Pater Salvatoris*, oprac. Ł. Kutrowski, Krzeszów 2021.

ówczesnej praktyki, prawdopodobnie hymn ów miał być wykonywany z towarzyszeniem organów i skrzypiec³⁹.

Drugim utworem dedykowanym św. Józefowi jest aria nieznanego autorstwa pt. *Sancte Joseph Fili David – Ach mi Jesu*, pochodząca prawdopodobnie z drugiej połowy XVIII wieku. Kompozytor wykorzystał tekst nieznanego autora poświęcony czci św. Józefa. Dwuzwrotkowy utwór poetycki opiewa święte życie Małżonka Najświętszej Maryi Panny. W warstwie tekstowej daje się zauważyć nawiązanie do wezwań litanijnych⁴⁰. Utwór utrzymany jest w tonacji D-dur, na głos solowy z towarzyszeniem instrumentów, takich jak skrzypce, viola i organy⁴¹.

Jednak najobszerniejszą grupę twórczości słowno-muzycznej poświęconej Opiekunowi Najświętszej Rodziny stanowią pieśni. Jak już wspomniano, najstarsze polskie pieśni ku czci św. Józefa wyodrębniły się z hymnów z *Godzinek o św. Józefie*. Datowane są na wiek XVII, kiedy to w Polsce zaczął rozwijać się kult św. Józefa. Największy rozkwit pieśni poświęconych Oblubieńcowi Matki Bożej przypada na XVIII stulecie. Z trzech ostatnich wieków do dziś zachowało się około 100 polskich pieśni nabożnych śpiewanych ku czci św. Józefa, z czego zaledwie kilka jest w ciągłym obiegu muzyczno-wokalnym. Treści polskich pieśni józefowych są wyraźnym odbiciem tego, co było charakterystycznym dla duchowości chrześcijańskiej danego okresu, kiedy konkretna pieśń powstawała. Pierwsze pieśni są wybitnie nacechowane przesłaniami biblijnymi, późniejsze zaś cechuje swoisty pesymizm w odniesieniu do natury ludzkiej⁴².

Pośród pieśni poświęconych św. Józefowi wiele z nich zawiera akcenty patriotyczne. To bardzo charakterystyczne dla duchowości polskiej, gdzie katolicyzm bardzo mocno spletał się z patriotyzmem i oddaną służbą na rzecz Ojczyzny. Stąd też tego typu odczucia i wartości znalazły oddźwięk w tekstach pieśni nabożnych ku czci Wielkiego Patrona, co bardzo wyraźnie widać było zwłaszcza w okresie rozbiorów Polski⁴³. Jednak najmocniej w pieśniach odnoszących się do osoby św. Józefa daje się zauważyć element błagalny. Widać to wyraźnie w pieśniach nowszych, gdzie lekkiemu zatarciu ulega wcześniejszy charakter biblijny, a na plan pierwszy wysuwają się wszelkie ludzkie potrzeby, zarówno duchowe jak i doczesne. Jest to wybitny przejaw wielkiego zaufania do wstawienniczej mocy Ciesli z Nazaretu, któremu przecież sam Bóg powierzył pieczę na swoim Synem. W wielu pieśniach daje się też zauważyć treści kierujące myśl wiernych do naśladowania

39. Ł. Kutrowski, *Twórczość wielogłosowa*, s.158.

40. Tamże, s. 199-200. Zob. też. Anonimus, *Aria Sancte Joseph Fili David – Ach mi Jesu*, oprac. Ł. Kutrowski, Legnica-Krzeszów 2020.

41. Ł. Kutrowski, *Twórczość wielogłosowa*, s. 202.

42. T. Sinka, *Dzieje i charakterystyka polskich pieśni nabożnych ku czci św. Józefa*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 34 (1981), z. 3, s. 183.

43. Tegoż, *Polskie pieśni ku czci św. Józefa*, „Ład Boży”, 443 (1985), s. 12.

cnót Wielkiego Patrona, zwłaszcza jego miłości do Boga i ludzi, posłuszeństwa słowu Bożemu, wielkiego zawierzenia planom Bożym, wierności i oddania. Pieśni nabożne ku czci św. Józefa były i są swoistą poetycką i modlitewną kondensacją nauczania biblijnego oraz dorobku tradycji józefologicznej⁴⁴.

Analizując wybrane śpiewniki kościelne i zbiory pieśni nabożnych z lat 1895-2021, można zauważyć, że występują w nich pieśni ku czci św. Józefa, które wciąż są śpiewane przez wiernych. Najstarsze źródło zbadane na potrzeby niniejszego artykułu, to śpiewniczek dla młodzieży szkolnej, ułożony przez ks. Jana Siedleckiego⁴⁵. W śpiewniczku tym⁴⁶ znalazło się dziewięć pieśni poświęconych św. Józefowi, z czego trzy eucharystyczne⁴⁷. Jeśli chodzi o późniejsze wydania śpiewnika zwyczajowo nazywanego śpiewnikiem Siedleckiego, to widać w nich spore rozbieżności zarówno w tekstach powielanych pieśni, melodiach, jak i źródłach skąd czerpano wiedzę na temat konkretnych utworów. Również zmiany kolejnych redaktorów śpiewnika wpłynęły na fakt, iż ostatnie wydania zupełnie odstają od pierwszego, gdzie autorem był rzeczywiście ks. J. Siedlecki⁴⁸. Dla porównania pod

44. T. Sinka, *Dzieje i charakterystyka polskich pieśni nabożnych*, s. 185.

45. Ks. Jan Kazimierz Siedlecki (1829-1902), misjonarz św. Wincentego a Paulo, później kapłan diecezjalny. Będąc w zgromadzeniu zakonnym, był kapłanem sióstr miłosierdzia i ekonomem na Stradomiu. Tłumacz, wydawca, autor słynnego *Śpiewnika kościelnego*. Zob. A. Scheltz, J. Dukała, *Siedlecki Jan Kazimierz*, w: *Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651-2001)*, t. II-1: *Biografie*, red. J. Dukała, Kraków 2001, s. 428-431.

46. Zob. *Śpiewniczek zawierający pieśni kościelne z melodyami dla użytku młodzieży szkolnej*, przez x. J. Siedleckiego zebrany (...), wyd. 4 popr. i powiększ. z dodatkiem Nieszporów, Godzinek i Różańca, Kraków 1895.

47. *O św. Józefie [Niech Cię cnót Twoich]* zaczerpnięta ze śpiewnika ks. M. M. Mioduszewskiego (w wydaniach późniejszych pojawia się informacja, że jest to hymn nieszporny papieża Klemensa XI *Te Joseph celebrant* oraz podany jest wiek powstania tekstu – XVIII). Zob. J. Siedlecki, *Śpiewnik kościelny z melodiami na 2 głosy : zawiera pieśni polskie i śpiewy łacińskie oraz różne nabożeństwa i modlitwy : wydanie jubileuszowe (1878-1928)*, oprac. x. W. Świerczek ze współudz. B. Wallek-Walewskiego, Kraków 1931, s. 241, *O Józefie uwielbiony* autorstwa ks. K. Antoniewicza z muzyką ks. Dąbrowskiego, *Szczęśliwy kto sobie patrona* ze śpiewnika ks. M. M. Mioduszewskiego (w późniejszych wydaniach śpiewnika pojawia się informacja, iż pieśń ta pochodzi z XVII w.), *Pieśń o siedmiu radościach i boleściach św. Józefa* bez informacji odnośnie autorstwa, *Witaj Józefie, królów ozdobo* – w tym wydaniu podano, że jest to starodawna pieśń litewska, w późniejszych zamieszczono wiek powstania – XVII stulecie, *Józefie św. Patronie* pieśń pochodząca rzekomo z Jezierzan (w wydaniach kolejnych dodano autora tekstu ks. J. Hołubowicza, jak również zaznaczono, iż jest to pieśń dla młodzieży), *Duszo moja niech pieśń twoja*, pieśń eucharystyczna wpisana w „Dodatku” dołączonym do zasadniczego śpiewnika, *Tys, co najdroższe na tym świecie* pieśń eucharystyczna w „Dodatku” i *O Józefie ukochany* pieśń eucharystyczna, także zamieszczona w „Dodatku”.

48. Szerzej na ten temat zob. W. Kałamarz, *Problematyka źródłoznawcza w kontekście „Śpiewnika kościelnego” ks. Jana Siedleckiego*, „Musica Ecclesiastica”, 12 (2017), s. 23-33.

kątem pieśni ku czci św. Józefa przeanalizowano śpiewniki z lat 1931, 1965 i 2009⁴⁹. We wszystkich tych wydaniach powtórzyły się cztery pieśni: *Szczęśliwy kto sobie patrona*, *Duszo moja niech pieśń twoja*, *O Józefie ukochany*, *Józefie św. Patronie*. Cztery inne pieśni, które były zapisane w wydaniu z roku 1895, znalazły się w śpiewnikach z lat 1931 i 1965: *O Józefie uwielbiony*, *Tyś, co najdroższe na tym świecie*, *Witaj Józefie, królów ozdobo* oraz *O św. Józefie [Niech Cię cnót Twoich]*. Natomiast dwie pieśni, których nie było w wydaniu dziewiętnastowiecznym, pojawiły się w wydaniach z lat 1931, 1965, 2009: *Józefie niebian ozdobo* i *Święty Józefie, Patronie nasz (3x)*. W śpiewniku z roku 1931 i 1965 powtórzyła się jedna pieśń: *Św. Józefie w niebie wielbiony*⁵⁰.

Oprócz *Śpiewnika kościelnego* pieśni o świętym Józefie znalazły się w innych śpiewnikach, choć bardzo mało jest wydanych zbiorów pieśni poświęconych wyłącznie temu Wielkiemu Patronowi. Najczęściej pieśni trafiały i trafiają jako dodatek do modlitewników. Do takich odrębnych wydań należą m.in.: opracowanie partyturowe ks. Franciszka Walczyńskiego z roku 1907 złożone z tekstu i nut do czterech pieśni o św. Józefie: *Święty Józefie, Przczystej Panny Oblubieńcze*, *W każdej potrzebie*, *O Święty Józefie*⁵¹, jak również niewielki zbiorek wydany w Karwinie w roku 1929 zawierający dwanaście pieśni, *Litanie do świętego Józefa* oraz dwie krótkie modlitwy⁵². Wśród tych dwunastu pieśni znalazło się dziewięć, które występują w różnych wydaniach śpiewnika Siedleckiego. W roku 1983 został wydany śpiewnik, który zawiera ponad sto pieśni związanych ze świętym Józefem⁵³. Śpiewnik wydano z okazji stulecia istnienia Zgromadzenia Sióstr św. Józefa. W skład śpiewnika, oprócz pieśni poświęconych osobie Cieśli z Nazaretu, wchodzi także Msza jubileuszowa⁵⁴. W roku 2021 został przygotowany śpiewnik z pieśniami ku czci św. Józefa dla potrzeb Diecezjalnego Studium Organistowskiego w Rzeszowie.

49. W śpiewniku z roku 1931 zawarto 11 pieśni ku czci św. Józefa, z roku 1965 – 12, a z roku 2009 tylko 7. Zob. J. Siedlecki, *Śpiewnik kościelny z melodjami na 2 głosy*, s. 238-248; tegoż, *Śpiewnik kościelny*, wyd. nowe i powiększ., red. W. Świerczek, Opole 1965, s. 261-272; tegoż, *Śpiewnik kościelny*, wyd. 40. popr., red. K. Mrowiec i in., Kraków 2009, s. 394-402.

50. W wydaniu z roku 1965 nastąpiła mała zmiana w tytule i słowo „wielbiony” zastąpiono „uwielbiony”. Wiązało się to ze zmianami pod względem redakcji tekstów, które często uwspółcześniano z racji naturalnego starzenia się słów, które zaczynały być mniej zrozumiałe dla odbiorców. Niekiedy słowa ulegały korekcie, gdyż w zastanym kształcie zaburzały rytm melodii. W sytuacjach, gdy nie można było znaleźć dobrego rozwiązania z racji poprawy tekstu na bardziej odpowiedni, usuwano całe zwrotki danej pieśni. Zob. W. Kałamarz, *Problematyka źródłoznawcza w kontekście*, s. 27-30.

51. Zob. F. Walczyński, *Cztery pieśni ku czci św. Józefa, Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny, patrona Kościoła katolickiego: na chór mieszany i męski*, Płock 1907.

52. *Pieśni do św. Józefa*, Karwin 1929.

53. M. T. Krężolek, *Świętego Józefa pieśnią wysławiamy*, Tarnów 1983.

54. D. Galanciak, *Kult św. Józefa na podstawie współczesnych*, s. 202.

Zbiór zawiera dwadzieścia pięć pieśni z dodatkiem nutowym. Dwanaście pieśni to utwory znane z różnych wydań *Śpiewnika kościelnego*⁵⁵.

Jednak sporo pieśni szerzących kult św. Józefa jest, jak już wspomniano wyżej, dołączanych do modlitewników lub książek poświęconych osobie Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny. Do takich wydań zalicza się m. in. publikacja z roku 1898 autorstwa ks. Stanisława Ulanieckiego, w której znalazły się dwie litanie do św. Józefa, *Godzinki o św. Józefie* oraz pięć pieśni ku czci tego Świętego⁵⁶. Większy zbiór pieśni ku czci św. Józefa, liczący czterdzieści tekstów plus *Godzinki o św. Józefie*, został wydany w roku 1991 w Tarnowie. Jest to wybór zaczerpnięty ze wspomnianego już jubileuszowego śpiewnika siostr józefitek. Oprócz pieśni znanych, śpiewanych od wielu lat, znalazły się tam też pieśni nowe, mniej rozpowszechnione⁵⁷. Większość publikacji związanych z osobą świętego Józefa w mniejszym bądź w większym stopniu zawiera teksty, a czasem i nuty pieśni poświęconych osobie Oblubieńca Bogurodzicy⁵⁸.

Szczególnym miejscem w Polsce, gdzie kult świętego Józefa jest wyjątkowo pielęgnowany, jest narodowe sanktuarium w Kaliszu poświęcone osobie tego Wielkiego Patrona. Tutaj w trakcie Mszy św. oraz różnych nabożeństw wykonywane są zarówno pieśni najstarsze, tradycyjne, jak i całkiem nowe, powstałe w ostatnich latach. Specyfiką miejsca jest to, iż wiele pieśni poświęconych jest czczonemu tu wizerunkowi Józefa Kaliskiego. Najstarszą pieśnią opisującą historię obrazu i kultu św. Józefa w Kaliszu jest pieśń z roku 1830 autorstwa ks. Jana Gorczyzewskiego pt. *Niebieskich łask hojny Szafarzu*. Na potrzebę sanktuarium został opracowany modlitewnik, w którym znalazło się wiele innych pieśni szerzących kult Cieśli z Nazaretu⁵⁹.

Pisząc o najstarszych pieśniach ku czci św. Józefa, które wciąż są wyraźnym dowodem na żywy kult Opiekuna Dzieciątka Jezus, nie można pominąć autorów tekstów. Wiele pieśni jest anonimowych, ale przy kilku zostali zapisani twórcy tych poetyckich słów. Dawniej najczęściej autorami tekstów pieśni były osoby duchowne. Podobnie jest w przypadku pieśni o św. Józefie. Wśród zachowanych

55. Zob. *Pieśni ku czci świętego Józefa*, oprac. P. Bazan, Rzeszów 2021.

56. S. Ulaniecki, *Miesiąc ś. Józefa Oblubieńca Niepokalanej Dziewicy i Patrona Kościoła katolickiego*, wyd. nowe popr., Kraków 1898, s. 318-324. Zawiera pieśni: *Witaj w cnoty i przymioty święte przybrany, Szczęśliwy kto sobie patrona, Ja wasz sercem jestem cały, Józefie święty Patronie, Duszo moja, niech pieśń twoja*.

57. Zob. *Józefie święty Patronie, bądź wodzem naszych dróg*, Tranów 1991, s. 37-73.

58. Można tu wymienić jako przykłady książki: S. M. Kałdon, *Święty Józef Oblubieniec Niepokalanej*, Kraków 2001, s. 125-135; *Święty Józef: Patron na nasze czasy*, red. i oprac. A. Latoń, Kalisz 2009, s. 326-330.

59. D. Kwiatkowski, *Święty Józef*, s. 315.

nazwisk znajdują się takie jak ks. Karol Antoniewicz⁶⁰, ks. Józef Hołubowicz⁶¹, ks. Franciszek Harazim⁶², ks. Tadeusz Karyłowski⁶³.

W dobie rozwoju mediów elektronicznych i powszechnego do nich dostępu w sieci pojawiają się także strony internetowe, gdzie rozpowszechniane są pieśni ku czci św. Józefa. Przykładem takich stron mogą być witryny internetowe: klasztoru siostr bernardynek w Krakowie⁶⁴ oraz katolickiego forum Śpiew kościelny⁶⁵.

Przeglądając dorobek literacko-muzyczny w postaci pieśni ku czci św. Józefa, widać wyraźnie, iż nie jest to proces zamknięty. Kult Oblubieńca Bożej Rodzicielki wciąż się rozwija, co inspiruje do powstawania nowych tekstów i melodii.

-
60. Karol Antoniewicz (1807-1852), jezuita, pochodził z rodziny ormiańskiej. Do zakonu wstąpił po śmierci żony i piątki dzieci. Był słynnym kaznodzieją i misjonarzem. Inicjował wiele akcji charytatywnych. Opiekował się chorymi i samotnymi. Zmarł zarażony cholera. Pozostawił po sobie bardzo bogatą spuściznę literacką. Był m. in. autorem wielu pieśni kościelnych. W jego dorobku znajduje się popularna do dziś pieśń ku czci św. Józefa *O Józefie uwielbiony*. Zob. Antoniewicz Karol, w: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1999*, oprac. L. Grzebień, Kraków 1996, s. 12.
61. Józef Hołubowicz (1887-1835), jezuita, studiował filozofię i teologię, wykładał w kolegium zakonnym w Tarnopolu j. polski, j. francuski i łacinę. Zajmował się adaptacją utworów scenicznych zagranicznych twórców i tłumaczeniem biografii świętych. Jest autorem modlitewnika dla młodzieży, wielu kazań jak również pomocy do przeprowadzania nabożeństw, m. in. *Nowenny do św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny* oraz pieśni kościelnych, w tym pieśni do św. Józefa, patrona młodzieży *Józefie święty Patronie*. Zob. J. Duchniewski, Hołubowicz Józef Wiktor, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 6, Lublin 1993, kol. 1163.
62. Franciszek Harazim (1885-1941), salezjanin, redaktor „Wiadomości Salezjańskich” w Turynie, tam też na uniwersytecie obronił doktorat z teologii. Po powrocie do kraju nauczył j. polskiego, niemieckiego i łaciny w gimnazjum męskim w Krakowie. W latach 1921-1926 był dyrektorem gimnazjum męskiego w Aleksandrowie Kujawskim a w latach 1926-1931 w Krakowie. Autor około 30 utworów teatralnych dla młodzieży, jak również dramatów hagiograficznych. Jego trwałym osiągnięciem okazało się misterium pasyjne *Męka Pańska* z muzyką Antoniego Hlonda. Był autorem opracowania hymnu papieża Klemensa XI *Iste quem*, znanego jako pieśń ku czci św. Józefa pt. *Święty Józefie w niebie wielbiony*. Zob. M. Lewko, Harazim Franciszek, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 6, Lublin 1993, kol. 547-548.
63. Tadeusz Karyłowski (1882-1945), jezuita, poeta, hymnolog. Studiował filozofię i teologię. Po święceniach odbył studia na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie z zakresu literatury polskiej i francuskiej. Od roku 1903 zaczął publikować swoje utwory, głównie poetyckie. Od 1909 r. był stałym współpracownikiem „Przeglądu Powszechnego”. Wydał jeden z najlepszych przekładów *Eneidy* Wergiliusza. Przez wiele lat zajmował się tłumaczeniami hymnów kościelnych i studiami hymnologicznymi. M. in. jest autorem przekładu hymnu papieża Klemensa XI *Coelitum Joseph*, znanego jako pieśń *Józefie niebian ozdobo* z muzyką ks. Leona Świerczka z roku 1924. Zob. C. Gajkowska, Karyłowski Tadeusz, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 12, Wrocław i in. 1966, s. 171.
64. *Pieśni do św. Józefa*, <https://bernardynki.com/piesni/> [dostęp: 27 czerwca 2022].
65. *Pieśni ku czci św. Józefa*, <http://spiewnik.katolicy.net/index.php?board=22.0> [dostęp: 27 czerwca 2022].

Przyczyniają się też do tego różne konkursy poświęcone osobie Cieśli z Nazaretu, kolejne sympozja czy nowopowstające sanktuaria związane z kultem św. Józefa. Wciąż są twórcy, którzy przy pomocy poetyckiego słowa i pięknych brzmień pragną wielbić Boga poprzez wstawiennictwo Opiekuna Syna Bożego.

Bibliografia

Literatura podmiotu

- Anonimus, *Aria Sancte Joseph Fili David – Ach mi Jesu*, oprac. Ł. Kutrowski, Legnica-Krzeszów 2020.
- Anonimus, *Salve Pater Salvatoris*, oprac. Ł. Kutrowski, Krzeszów 2021.
- Ivanschiz A., *Litaniae de S. Josepho*, oprac. Ł. Kutrowski, Krzeszów 2021.
- Józefie święty Patronie, bądź wodzem naszych dróg*, Tranów 1991.
- Kałdon S. M., *Święty Józef Oblubieniec Niepokalanej*, Kraków 2001.
- Krężolek M. T., *Świętego Józefa pieśnią wystawiamy*, Tarnów 1983.
- Pieśni do św. Józefa*, Karwin 1929.
- Pieśni ku czci świętego Józefa*, oprac. P. Bazan, Rzeszów 2021.
- Sailer S., *Litaniae se Sancto Josepho ex C*, oprac. Ł. Kutrowski, Krzeszów 2021.
- Siedlecki J., *Śpiewnik kościelny z melodjami na 2 głosy: zawiera pieśni polskie i śpiewy łacińskie oraz różne nabożeństwa i modlitwy : wydanie jubileuszowe (1878-1928)*, oprac. x. W. Świerczek ze współudz. B. Wallek-Walewskiego, Kraków 1931.
- Siedlecki J., *Śpiewnik kościelny*, wyd. 40. popr., red. K. Mrowiec i in., Kraków 2009.
- Siedlecki J., *Śpiewnik kościelny*, wyd. nowe i powiększ., red. W. Świerczek, Opole 1965.
- Śpiewniczki zawierający pieśni kościelne z melodyami dla użytku młodzieży szkolnej*, przez x. J. Siedleckiego zebrany (...), wyd. 4 popr. i powiększ. z dodatkiem Nieszporów, Godzinek i Różańca, Kraków 1895, s. 148-151, 339-347, [Dodatek] s. 90-96.
- Święty Józef: Patron na nasze czasy*, red. i oprac. A. Latoń, Kalisz 2009.
- Ułaniecki S., *Miesiąc ś. Józefa Oblubieńca Niepokalanej Dziewicy i Patrona Kościoła katolickiego*, wyd. nowe popr., Kraków 1898.
- Wagner E., *Lytaniae ex D de Sancto Josepho*, oprac. Ł. Kutrowski, Legnica-Krzeszów 2020.
- Walczyński F., *Cztery pieśni ku czci św. Józefa, Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny, patrona Kościoła katolickiego : na chór mieszany i męski*, Płock 1907.

Literatura przedmiotu

- Antoniewicz Karol, w: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1999*, oprac. L. Grzebień, Kraków 1996, s. 12.
- Bielawska B., *Polska pieśń mszalna do 1914 r.*, w: *Studia z dziejów liturgii w Polsce*, Lublin 1980, s. 117-202.
- Duchniewski J., *Hołubowicz Józef Wiktor*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 6, Lublin 1993, kol. 1163.
- Gajkowska C., *Karyłowski Tadeusz*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 12, Wrocław i in. 1966, s. 171.
- Galanciak D., *Kult św. Józefa na podstawie współczesnych modlitewników*, „Sympozjum”, 25 (2021), nr 1, s. 185-210.
- Garnczarski S., *Początki polskiej pieśni kościelnej i jej tematyka*, „Tarnowskie Studia Teologiczne”, 35 (2016), nr 1, s. 177-187.
- Garnczarski S., *Polska pieśń adwentowa w drukach od XVII do XX wieku*, cz. 1: *Opracowanie zebranych źródeł*, Tarnów 2014.
- Gauthier R., *Litanie o świętym Józefie w XVII wieku*, „Ateneum Kapłańskie”, 78 (1986), t. 107, z. 2-3, s. 310-315.
- Kałamarz W., *Problematyka źródłoznawcza w kontekście „Śpiewnika kościelnego” ks. Jana Siedleckiego*, „Musica Ecclesiastica”, 12 (2017), s. 23-33.
- Kałamarz W., *Zarys dziejów jednogłosowej polskiej pieśni kościelnej*, w: *Wielcy Polacy: perły kultury narodowej*, red. J. Marciak-Kozłowska, Warszawa 2017, s. 1-14.
- Kopeć J., *Godzinki*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 1238-1241.
- Kutrowski Ł., *Twórczość wielogłosowa ku czci świętego Józefa w muzykaliach krzeszowskich z XVIII wieku : studium źródłoznawczo-muzykologiczne*, Wrocław-Legnica 2020.
- Kwiatkowski D., *Święty Józef – Patron Kościoła naszych czasów : waloryzacja kultu św. Józefa w Diecezji Kaliskiej w świetle soborowego i posoborowego nauczania Kościoła*, Poznań 2011.
- Lewko M., *Harazim Franciszek*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 6, Lublin 1993, kol. 547-548.
- Mrowiec K., *Problematyka wartościowania pieśni kościelnych*, „Zeszyty Naukowe KUL”, 1 (1978), s. 57-64.
- Mrowiec K., *Z problematyki polskiej pieśni kościelnej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 1959, nr 3, s. 296-309.
- Ożóg K., *Polskie pieśni religijne : aspekty językowe i kulturowe*, Rzeszów 2022.
- Rozynkowski W., *Z dziejów kultu św. Józefa*, „Kaliskie Studia Teologiczne”, 2005, s. 111-124.

- Scheltz A., Dukała J., *Siedlecki Jan Kazimierz*, w: *Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651-2001)*, t. II-1: *Biografie*, red. J. Dukała, Kraków 2001, s. 428-431.
- Sinka T., *Dzieje i charakterystyka polskich pieśni nabożnych ku czci św. Józefa*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 34 (1981), z. 3, s. 182-185.
- Sinka T., *Kult świętego Józefa w Polsce : (rys historyczny)*, „Studia Paradyskie”, 2 (1987), s. 311-335.
- Sinka T., *Najstarsze pieśni nabożne ku czci świętego Józefa*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne”, 19 (1976), s. 330-338.
- Sinka T., *Polska pieśń w liturgii*, „Nasza Przeszłość”, 60 (1983), s. 235-273.
- Sinka T., *Polskie pieśni ku czci św. Józefa*, „Ład Boży”, 443 (1985), s. 12.
- Sinka T., *Z dziejów kultu świętego Józefa w Polsce*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 52 (1999), z. 2, s. 143-158.
- Wiśniewski P., *Pieśń religijna, pieśń kościelna*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 15, Lublin 2011, kol. 531-533.
- Wit Z., *Źródła polskich pieśni nabożnych*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 1982, z. 3, s. 210-216.
- Ziemiański S., *Pieśni i piosenki religijne*, w: *Polska muzyka religijna : między epokami i kulturami*, Katowice 2006, s. 114-130.

Strony internetowe

- Pieśni do św. Józefa*, <https://bernardynki.com/piesni/> [dostęp: 27 czerwca 2022].
- Pieśni ku czci św. Józefa*, <http://spiewnik.katolicy.net/index.php?board=22.0> [dostęp: 27 czerwca 2022].

Streszczenie

Trudno sobie wyobrazić Mszę świętą lub inne nabożeństwo liturgiczne bez stosownie dobranych pieśni. To dzięki tego typu utworom modlitewne spotkania wspólnoty nabierają uroczystego charakteru. Polska pieśń kościelna jest postrzegana jako bardzo ważny element w dziejach polskiej kultury religijnej, gdyż rozwijając się przez wieki, spełniała i spełnia nadal określoną rolę nie tylko na płaszczyźnie wiary, ale i w życiu literackim, muzycznym i społecznym narodu. Dzięki pieśni kościelnej w wielu przypadkach został zachowany język ojczysty, jak również świadomość i tradycja narodowa. Pierwsze pieśni religijne w Polsce zaczęły pojawiać się już w XIII wieku. W tamtym też okresie upatruje się źródeł polskich pieśni nabożnych. Wśród pieśni ku czci świętych pańskich znajdują się także pieśni poświęcone osobie św. Józefa, Oblubieńca Najświętszej Maryi

Panny. Ich popularność wiąże się z rozwijającym się w Polsce kultem św. Józefa i przypada głównie na XVII i XVIII wiek. Najstarsze pieśni poświęcone Ciesli z Nazaretu wywodzą się z *Godzinek o św. Józefie*, które ukazały się drukiem w roku 1645. Na równi z godzinkami rozwijały się inne formy słowno-muzyczne, takie jak litanie poświęcone osobie tego Wielkiego Patrona. Najlichnieszą grupę stanowią jednak pieśni, których największy rozkwit przypada na wiek XVIII. Do czasów współczesnych zachowało się około stu pieśni z okresu XVII-XIX w. i pewna ich część jest do dziś śpiewana przez wiernych. Pieśni ku czci św. Józefa znalazły swoje miejsce w drukowanych śpiewnikach, wśród których największą popularność zdobył tzw. *Śpiewnik Siedleckiego*. Pojawiło się również kilka publikacji, w których zamieszczono wyłącznie pieśni związane z osobą św. Józefa. Z racji rosnącej popularności kultu Opiekuna Dzieciątka Jezus wciąż powstają nowe pieśni, które pomagają wiernym wielbić Boga poprzez wstawiennictwo tego Wielkiego Patrona.

Słowa kluczowe: kult św. Józefa w Polsce, polskie pieśni nabożne ku czci św. Józefa, godzinki o św. Józefie, litanie do św. Józefa.

SONGS AND OTHER FORMS SUNG IN HONOR OF ST. JOSEPH AS AN EXPRESSION OF WORSHIP

Summary

It is difficult to imagine a Mass or any other liturgical service without properly selected songs. It is thanks to this type of songs that the prayer meetings of the community take on a solemn character. The Polish church song is perceived as a very important element in the history of Polish religious culture, as it has developed over the centuries, and has fulfilled and continues to play a specific role not only on the level of faith, but also in the literary, musical and social life of the nation. Thanks to the church hymn, in many cases the mother tongue as well as the national consciousness and tradition were preserved. The first religious songs in Poland began to appear in the 13th century. It was also at that time that the sources of Polish devotional songs are considered. Among the songs in honor of the saints there are also songs dedicated to the person of St. Joseph, Spouse of the Blessed Virgin Mary. Their popularity is related to the cult of St. Joseph and falls mainly on the 17th and 18th centuries. The oldest songs dedicated to the Carpenter of Nazareth come from *Hours of St. Joseph*, which appeared in print in 1645. Other verbal and musical forms, such as litanies dedicated to the person of this Great Patron, developed along with hours. However, the most numerous group

are songs, which flourished most in the 18th century. About a hundred songs from the seventeenth and nineteenth centuries have survived to the present day, and some of them are sung by the believers to this day. Songs in honor of St. Joseph found their place in printed songbooks, among which the so-called *Siedlecki's Songbook*. There are also several publications in which only songs related to the person of St. Joseph were published. Due to the growing popularity of the cult of the Guardian of the Child Jesus, new songs are constantly being created that help the believers to praise God through the intercession of this Great Patron.

Key words: worship of St. Joseph in Poland, Polish devotional songs in honor of St. Joseph, hours of St. Joseph, litanies to St. Joseph.